

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

THE FORMATION OF MEDIA COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL: THEORETICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

Досліджено теоретико-педагогічні питання формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи. Аналіз наукової літератури за проблемою статті дозволив виявити, що в даний час формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи є важливим фактором його успішності у подальшій професійній діяльності. Визначено, що формування медіакомпетентності знаходиться в тісному взаємозв'язку з інформатизацією освіти, що є ключовим процесом інформаційного суспільства. Здійснено аналіз таких понять, як: мультимедіа, медіакультура, медіаосвіта, медіаграмотність та медіакомпетентність. Уточнено поняття «медіакомпетентності» в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Доведено, що медіакомпетентність є складовою інформаційно-цифрової компетентності як учнів, так і студентів – майбутніх учителів початкової школи. Медіакомпетентність визначає вміння використовувати, критично аналізувати, оцінювати і передавати медіатексти в різних видах, формах і жанрах, аналізувати складні процеси функціонування медіа в соціумі. Виявлено складові медіакомпетентності сучасного вчителя Нової української школи: методичну (оволодіння знаннями про зміст, форми, методи та засоби медіаосвіти) й технологічну (формування умінь і навичок практичної реалізації методологічних, теоретичних і методичних знань у медіаосвітній діяльності). Обґрунтовано процес формування медіакомпетентності студентів протягом трьох етапів: пропедевтичного (виявляється наявний рівень медіакомпетентності студентів), основного (формування, розвиток, творчу реалізацію і інтерпретацію сформованих медіакомпетенцій) і заключного (повторна констатація рівня медіакомпетентності студентів).

Ключові слова: інформатизація освіти, медіа, мультимедіа, медіаосвіта, медіакультура, медіакомпетентність, медіаком-

петентність майбутніх учителів початкової школи.

Theoretical and pedagogical issues of formation of media competence of future primary school teachers are investigated. The analysis of scientific literature of the problem of the article revealed that currently the formation of media competence of future primary school teachers is an important factor in its success in further professional activities. It is determined that the formation of media competence is in close relationship with the Informatization of education, which is a key process of the information society. The analysis of such concepts as: multimedia, media culture, media education, media literacy and media competence. The concept of "media competence" in the process of training future primary school teachers is clarified. It is proved that media competence is a component of information and digital competence of both students and students-future primary school teachers. Media competence determines the ability to use, critically analyze, evaluate and transmit media texts in various types, forms and genres, analyze the complex processes of media functioning in society. The components of media competence of the modern teacher of the New Ukrainian school are revealed: methodical (mastering knowledge about the content, forms, methods and means of media education) and technological (formation of skills and skills of practical implementation of methodological, theoretical and methodological knowledge in media education activities). The process of formation of media competence of students during three stages is proved: propaedeutic (the existing level of media competence of students is revealed), basic (formation, development, creative realization and interpretation of the formed media competence) and final (repeated statement of level of media competence of students).

Key words: informatization of education, media, multimedia, media education, media culture, media competence, media competence of future teachers of primary school.

УДК 378.147:373.011.3-051:004-047.22

Свтухова Т.А.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри природничо-
математичних дисциплін
та інформатики в початковій освіті
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Максимюк А.В.,

студентка магістратури
факультету початкової, технологічної
та професійної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах інтенсивних інтеграційних процесів, збільшення об'єму інформації, розповсюдження телекомунікацій та мультимедійної техніки актуалізується проблема медіаграмотності та медіаосвіти суспільства. У таких умовах відбувається переосмислення ролі педагога, його взаємовідносин з учнями, перетворення його в організатора пізнавальної діяльності учнів, а учнів – в активних суб'єктів пізнання і перетворення. У світлі вимог Нової української школи особливо актуальною ця проблема є для вчителів початкових класів. Водночас вивчення відповідних джерел, узагальнення практики роботи початкової школи та результати спостережень,

засвідчили, що у майбутніх вчителів початкових класів не сформовані належним чином необхідні медіакомпетентності.

Однією з причин цього є відсутність ефективного механізму формування означеного феномену в освітньому процесі ЗВО, що ґрунтується на відповідних теоретичних та науково-методичних засадах. Сучасні мультимедіа технології є основою процесу інформатизації професійної освіти, реалізація якої передбачає підвищення рівня медіакомпетентності випускників ЗВО за допомогою поліпшення якості навчання на основі його інформатизації, інтенсифікації та індивідуалізації; розробки перспективних засобів, методів і технологій навчання тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему формування медіакомпетентності майбутніх фахівців розробляли у своїх дослідженнях зарубіжні (Р. Баканов, М. Жижина, Ю. Ключев, А. Левицька, Р. Мулдашев, А. Немерич, О. Подліняєв, В. Познін, Дж. Поттер (J. Potter), В. Протопопова, О. Федоров) та українські (О. Бурцева, А. Єрмоленко, Л. Найдьонова, Г. Онкович, В. Робак, В. Шарко, І. Шевирьова) учені, які дійшли висновку, що медіакомпетентність є видом професійної компетентності, що дозволяє відшукувати, одержувати, використовувати, критично аналізувати творчо переробляти, оцінювати, передавати і зберігати у різних видах, формах і жанрах інформацію, отриману в процесі медіадіяльності, а також створювати і розміщувати у медіасередовищі власні медіа ресурси [4, с. 94].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах переорієнтації початкової ланки освіти, відповідно до Концепції нової української школи (2016 р.), де однією з ключових компетентностей є інформаційно-цифрова, перебудова педагогічної освіти має здійснюватися у напрямку пошуку основних позицій професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи взагалі та формування на цій основі медіакомпетентності зокрема. Проте проведений аналіз засвідчив, що проблема формування медіакомпетентності в майбутніх учителів початкової школи не отримала докладного висвітлення в працях науковців.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення впливу процесу інформатизації на освіту та теоретичне обґрунтування формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Останні дослідження стану професійної підготовки вчителів початкової школи (Н. Бібік, В. Гриньова, Н. Гузій, Л. Петухова, О. Снігур та ін.) спрямовані на нові соціально-економічні реалії, дають можливість сформулювати ключові вимоги до інформаційної підготовленості вчителя, адекватних умовам сучасності. Це насамперед:

- створення у закладі вищої освіти відповідного інформаційно-педагогічного середовища;
- інтенсивне використання у роботі викладачів і студентів мережі Інтернет;
- адекватне освоєння нових педагогічних технологій на базі комп'ютерної та мультимедійної техніки;
- координація комплексу педагогічних впливів на формування інформаційно-цифрових компетентностей майбутнього вчителя;
- реалізація варіативних навчальних планів та програм;
- використання сучасних досягнень психолого-педагогічної науки [5, с. 64].

Зазначимо, що інформатизація – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [6].

На думку В. Бебик, інформатизація є ключовим процесом інформаційного суспільства і визначається такими показниками:

- 1) здатністю самостійно і якісно продукувати всю необхідну для життєдіяльності суспільства інформацію;
- 2) наявністю повної та розвиненої інформаційної інфраструктури;
- 3) розвиненими можливостями обробки та використання і високим рівнем доступу всіх членів суспільства до необхідної інформації;
- 4) великою часткою працездатного населення, котре зайняте в інформаційному секторі економіки [1].

Розвиток цих показників залежить від матеріально-технічного та людського факторів.

Отже, стає зрозумілим, що головною умовою інформатизації суспільства є інформатизація освіти. Учені по-різному трактують дане поняття, а саме:

1. Інформатизація освіти – це комплекс соціально-педагогічних перетворень, пов'язаних із насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами й технологіями [7, с. 150].
2. Інформатизація освіти – це впровадження у заклади системи освіти інформаційних засобів, які ґрунтуються на мікропроцесорній техніці, а також інформаційної продукції і педагогічних технологій, які базуються на цих засобах [7, с. 150].
3. Інформатизація освіти – це процес підготовки людини до повноцінного життя в умовах сучасного інформаційного світового співтовариства, до продуктивного використання інформації та знань на основі широкого використання обчислювальної техніки й засобів телекомунікації [8, с. 11].

Із наведених означень стає зрозумілим, що для успішної соціалізації особистості в умовах глобальної інформатизації кожному потрібно постійно підвищувати свій інформаційний рівень. Цьому сприяє використання сучасних технологій, мультимедійної техніки, електронних гаджетів, засобів масової інформації, мережі Інтернет тощо.

Таким чином, сучасному суспільству потрібні фахівці, що володіють не лише набором компетенцій у відповідній галузі науки, а й медіакомпетентністю, сформувати яку можна, якщо організувати освітній процес у ЗВО з використанням мультимедійних технологій.

Мультимедіа (*multimedia* у перекладі «множинні засоби передачі даних») визначається як культурний феномен, що виник історично у постіндустріальному суспільстві, а технічно – із розвитком комунікаційних технологій. Мультимедіа володіє новими можливостями, специфічним проявом яких є:

- зберігання, обробка та подання інформації в цифровій формі;
- транслявання різних видів інформації (текстової, графічної, аудіо, відео, анімаційної тощо);
- синергія між звуком, образами і текстами;
- інтерактивність – активна взаємодія ресурсу, програми, послуги та людини, їх взаємовплив і співтворчість;
- наявність гіпертексту.

М. Маклюєн термін «мультимедіа» ввів у обіг вперше, посилаючись на закономірність, що тип суспільства значною мірою визначається панівним в ньому типом комунікації, а людське сприйняття – швидкістю передачі цієї інформації [3].

На сьогодні не існує єдиної термінології медіа, а є певне змішання термінів. Так, у літературі зустрічаємо потрактування таких понять, як «мультимедіа» (*multimedia*), «медіаосвіта» (*media education*), «медіаграмотність» (*media literacy*) і «медіакультура» (*media culture*). Розглянемо їх.

Медіакультура розглядається як сукупність інформаційно-комунікативних засобів, вироблених людством у процесі історичного розвитку; це також сукупність матеріальних та інтелектуальних цінностей у галузі медіа, історично створена система їхнього репродукування та функціонування в соціумі [2, с. 430].

Медіаосвіта визначається як процес формування медіакультури особистості, що володіє розвиненою здатністю до сприйняття, створення, аналізу, оцінці медіатекстів, до розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, кодових і репрезентативних систем, використовуваних медіа. Життя медіаосвіченої людини в суспільстві пов'язане з громадською ініціативою і відповідальністю.

У роботах деяких авторів терміни «медіаосвіта» (*media education*) і «вивчення медіа» (*media studies*) трактуються як синоніми. На нашу думку, це невірно. Медіаосвіта пов'язана, перш за все, з одночасним пізнанням того, як створюються і поширюються медіатексти, по-друге – із розвитком здібностей аналізу й оцінки їх змісту. А «вивчення медіа» – із практичною роботою зі створення медіатекстів.

Вивчаючи освітній досвід країн Європи та США знаходимо поширення компетентнісного підходу, тому доречним вважаємо впровадження терміну «медіакомпетентність» (із нім. – *Medienkompetenz*, з англ. – *media competence*). Під медіакомпетентністю розуміється здатність до «кваліфікованої,

самостійної, творчої та соціально-відповідальної діяльності по відношенню до медіа» [10, с. 120].

А. Федоров наголошує, що медіакомпетентність особистості – це сукупність умінь (мотиваційних, контактних, інформаційних, перцептивних, інтерпретаційних / оціночних, практико-операційних / діяльнісних, креативних) вибирати, використовувати, критично аналізувати, оцінювати, передавати і створювати медіатексти в різних видах, формах і жанрах, аналізувати складні процеси функціонування медіа в соціумі.

У літературі з медіаосвіти поняття медіакультури та медіакомпетентності використовуються рівнозначно. Існує також розуміння медіакомпетентності як синоніму медіаграмотності: медіакомпетентність / медіаграмотність (*media competence / media literacy*) – «здатність використовувати, аналізувати, оцінювати і передавати повідомлення (*messages*) у різних формах» [9, с. 2].

На наш погляд, термін «медіакомпетентність» більш точно визначає вміння використовувати, критично аналізувати, оцінювати і передавати медіатексти в різних видах, формах і жанрах, аналізувати складні процеси функціонування медіа в соціумі.

Під професійною медіакомпетентністю майбутнього вчителя розуміємо сукупність його мотивів, знань, умінь, здібностей (показники: мотиваційний, інформаційний, методичний, практико-операційний / діяльнісний, креативний), що сприяють медіаосвітній діяльності в аудиторії різного віку [9].

Серед універсальних (ключових) компетенцій майбутніх учителів ми виділяємо медіакомпетентність (*media competence*), адже вона служить результатом широкого поширення і використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

При цьому формування вищезгаданих компетенцій має два аспекти: *загальноосвітній та професійний*. Загальноосвітній аспект пов'язаний із готовністю використовувати медіатехнології у різних видах діяльності. Професійний аспект медіакомпетентності пов'язуємо з готовністю застосування цих технологій в освітньому процесі. Професійний аспект підготовки має в свою чергу дві грані: методичну (оволодіння знаннями про зміст, форми, методи та засоби медіаосвіти) й технологічну (формування умінь і навичок практичної реалізації методологічних, теоретичних і методичних знань у медіаосвітній діяльності).

Щоб підготувати майбутніх учителів початкових класів до медіаосвіти школярів, потрібно визначити *показники медіакомпетентності*. Як складові медіакомпетентності сучасного вчителя визначають:

- знання ключових понять («агентство», «категорія», «мова медіа», «технологія», «аудиторія», «репрезентація» тощо);

– знання дидактичних можливостей і сучасних тенденцій розвитку різних мультимедійних технологій, їхніх функцій у процесі навчання школярів;

– володіння найбільш ефективними способами використання медіатехнологій та медіазасобів для вирішення різних завдань медіаосвіти школярів;

– орієнтація в інформаційному потоці та вміння оперативного аналізу цього потоку з точки зору змісту освіти;

– володіння інструментальними засобами розробки мультимедіа освітнього призначення;

– знання методів проектування електронних дидактичних засобів і вміння працювати з ними в освітньому процесі;

– розуміння дидактичних властивостей різних медіазасобів, їхніх можливостей щодо розвитку особистості учнів початкової школи;

– уміння здійснювати обґрунтований вибір мультимедіа засобів для реалізації педагогічних завдань;

– уміння проектувати педагогічні цілі та завдання з урахуванням освітнього ресурсу електронних дидактичних засобів;

– знання особливостей сприйняття медіатекстів;

– володіння навичками аналізу змісту медіатекстів;

– здатність самостійно створювати медіатексти;

– уміння розробляти методики проведення комп'ютерних лабораторно-практичних занять;

– уміння готувати конспекти лекцій-презентацій, фрагменти відеосупроводу в аналоговому і цифровому форматі, електронні навчально-методичні комплекси;

– уміння здійснювати роботу з електронною поштою (e-mail);

– уміння проводити адміністрування Web-сайту (Web-сторінки), віртуальні консультації, відеоконференції тощо.

Перераховані професійно значущі якості особистості можуть сформуватися в процесі навчання студентів – майбутніх учителів початкових класів лише в тому випадку, якщо сама організація освітнього процесу визначатиме їхні формування.

Перераховані професійно-значущі якості особистості можуть сформуватися в процесі навчання студента лише в тому випадку, якщо сама організація навчального процесу визначатиме їхні формування.

Процес формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти можна умовно розбити на три етапи: пропедевтичний; основний, заключний. На пропедевтичному (підготовчому) етапі виявляється наявний рівень медіакомпетентності студентів. Основний етап включає: формування, розвиток, творчу реалізацію й інтерпретацію сформованих медіакомпетенцій. Заключний (результативно-оцінний) етап – повторна констатація рівня медіакомпетентності студентів.

Висновки. Отже, педагогічний аналіз медіатехнологій та інформатизації освіти, досвід їхнього застосування свідчить про диверсифікації сутнісного наповнення, динамічний розвиток і високий освітній потенціал. На основі проведеного аналізу та власного практичного досвіду медіатехнології розглядаємо як науково обґрунтовану систему забезпечення педагогічної діяльності із застосуванням медіа, що передбачає використання суб'єктами освітнього процесу різних засобів мультимедіа, створення власних медіапродуктів, критичний аналіз медіатекстів різної модальності відповідно до освітньої мети.

Медіакомпетентність визначається нами як особистісне утворення, що характеризується наявністю мотивів, цінностей, знань, умінь і навичок для ефективного забезпечення педагогічної діяльності із застосуванням медіаосвітніх технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бебик В.М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації. *Інформація і право*. 2011. № 1. С. 42–49.

2. Кириллова Н.Б. Медиакультура: теорія, історія, практика : учеб. пособие. Москва : Академический проект, 2008. 496 с.

3. Маклюэн М. Понимание Медиа : Внешние расширения человека / пер. с англ. В. Николаева. Москва : «КАНОН-пресс-Ц», 2003. 464 с.

4. Мулдашев Р.М. Некоторые характеристики личностного компонента медиакомпетентности студентов педагогических специальностей. *Педагогическое образование в России*. 2013. № 3. С. 94–97.

5. Петухова Л.Є. Методологічні засади формування інформаційних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу*. Науковий посібник / під заг. ред. С.І. Якименко. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. С. 63–74.

6. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27–28. Ст. 181; Законодавчі та нормативні документи України у сфері інформації, видавничої та бібліотечної справи: Темат. добірка : У 2 ч. Київ, 2002. Ч. 1. С. 45–51.

7. Сучасний педагогічний словник / упор. С.У. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

8. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях : учебн. пособ. / Гендина Н.И., Колкова Н.И., Скипор И.Л., Стародубова Г.А. Москва : Школьная библиотека, 2002. 288 с.

9. Kubey R.W. Media Literacy in the Information Age : Current Perspectives. New Brunswick, London : Transaction Publishers, 2001. 508 p.

10. Tulodziecki G. Medien in Erziehung und Bildung. Grundlagen und Beispiele einer handlungs- und entwicklungsorientierten Medienpädagogik. Bad Heilbrunn, 1997.